

methods of labour and graphic training.

It is concluded that V. K. Sidorenko's contribution into development of home Pedagogical science is diverse and significant, and his ideas and scientific work need complex investigation and theoretical summarizing.

Key words: V.K.Sidorenko, stages of life, scientific activity, scientific search, training of scientific and pedagogical staff.

УДК 377.3(477.7)(09)

Данилова О.І.*

ОСОБЛИВОСТІ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ХЕРСОНЩИНИ У СВІТЛІ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ 1984 РОКУ

У статті йдеться про радянську реформу загальноосвітньої і професійної школи, яка проголошена 1984 р., визначено її вплив на професійно-технічну освіту України, проаналізовано особливості реалізації у професійно-технічній освіті Херсонщини. У статті досліджено основні положення нормативно-правових документів, що свідчать про доповнення всезагальної середньої освіти молоді всезагальною професійною підготовкою, завершення організаційно-структурного оформлення середнього професійно-технічного училища як навчального закладу єдиного типу. Висвітлено особливості впровадження реформи у професійно-технічній освіті Херсонщини та зміни у навчально-виховному процесі навчального закладу, його матеріально-технічної бази, підвищенні рівня інженерно-педагогічних працівників.

Ключові слова: професійно-технічна освіта, середнє професійно-технічне училище, реформа, УРСР.

Реформування освіти, яке відбувається в сучасному українському суспільстві, базується на національних та історичних надбаннях українського народу. Однією з нагальних проблем нашої сучасності є проблема забезпечення економіки країни кваліфікованими робітниками. На сьогодні є надзвичайно актуальним вивчення проблем функціонування навчальних закладів професійно-технічної освіти України в період різних економічних та соціально-політичних реформ, адже осмислення та систематизація історико-педагогічного процесу є необхідною умовою розвитку педагогічної науки і практики, особливо в часи реформаційних змін.

Розвиток системи професійно-технічної освіти на початку 80-х років ХХ століття мав низку особливостей: у цей період зростала мережа середніх профтехучилищ, започатковувалась підготовка робітників з нових професій, здійснювався пошук організаційно-педагогічних форм підготовки учнів тощо. Реформа середньої школи і професійно-технічної освіти мала стати новим важливим кроком в якісному удосконаленні системи професійно-технічної освіти України, ще вище підняти її авторитет і значення у підготовці кваліфікованих робітничих кадрів.

Дослідженню основних напрямків реформи загальноосвітньої та професійної школи присвячено праці О. Коханка, Н. Ничкало, В. Зайчука, І. Лікарчука, Л. Березівської, І. Жорової, Н.С люсаренко та ін. Ці науковці певною мірою висвітлюють зміст зазначеної реформи з позицій сучасної історико-педагогічної науки.

Метою статті є висвітлення та аналіз напрямків, принципів та наслідків реформи загальноосвітньої і професійної школи, проголошеної 1984 р., для професійно-технічної освіти України на прикладі Херсонської області.

Квітень 1984 року назавжди увійшов в історію розвитку професійно-технічної освіти: на Пленумі ЦК КПРС було прийнято «Основні напрямки реформи загальноосвітньої і професійної школи» [7]. Документом встановлювалася така структура загальної середньої і професійної освіти:

- початкова школа – I-IV класи;

* © Данилова О.І.

- неповна середня школа – V-IX класи;
- середня загальноосвітня і професійна школа – X-XI класи загальноосвітньої школи, середні професійно-технічні училища, середні спеціальні навчальні заклади.

Згідно з цим документом середня загальноосвітня школа ставала одинадцятирічною. Навчання дітей у школі пропонувалося починати на рік раніше – з 6-ти річного віку.

Трудове навчання в X-XI класах повинно було обов'язково поєднуватися з оволодінням масових професій. Чисельність і питома вага випускників дев'ятих класів, які вступають до середніх профтехучилищ, у перспективі збільшувалася приблизно вдвоє. Так, у звіті Херсонського обласного статистичного управління про підсумки виконання державного плану розвитку народної освіти і охорони здоров'я у 1981-1985 рр. приводяться дані про те, що чисельність учнів 9-10 класів денних шкіл зменшилася у зв'язку зі збільшенням прийому випускників восьмих класів у середні профтехучилища з 2,2 тис. 1980 р. до 3,6 тис. 1985 р. [5, с. 248]. Таким чином, загальна середня освіта молоді доповнювалася її загальною професійною освітою, тобто всі молоді люди до початку трудової діяльності мали можливість оволодіти професією.

Системі професійно-технічної освіти відводилася важлива роль у реалізації запланованих перетворень. Усі наявні на той час різні типи професійно-технічних навчальних закладів реорганізовувалися в єдиний тип навчального закладу – «Середнє професійно-технічне училище» з відповідними відділеннями за професіями, формами і термінами навчання залежно від рівня освіти вступників. Як правило, випускники дев'ятих класів повинні були навчатися в середніх профтехучилищах три роки, отримуючи професію і завершуючи загальну середню освіту, а випускники одинадцятирічної школи – вступати на відповідні відділення вищезгаданих навчальних закладів з терміном навчання до одного року і здобувати більш високу кваліфікацію або складнішу професію.

Особлива увага в середніх професійно-технічних училищах приділялася підвищенню якості загальноосвітньої підготовки. Поряд з уроком рекомендувалося ширше практикувати лекції, семінарські заняття, співбесіди, практикуми, консультації. Планувалося удосконалити діючі і створити нові підручники та навчальні посібники з усіх курсів [7, с. 45].

Слід додати, що в середніх профтехучилищах створювалися також окремі групи для молоді, яка з тих чи інших причин не могла здобути середню освіту. Також училищам надавалося право здійснювати перепідготовку робітничих кадрів. Як наслідок, для розширення підготовки кваліфікованих робітників міністерства і відомства повинні були збільшити капітальні вкладення на розвиток мережі середніх професійно-технічних училищ.

Очікувалося, що реформа загальноосвітньої та професійної школи буде мати величезне значення для підвищення рівня освіти і культури населення, створить кращі умови для навчання і виховання підростаючих поколінь, підготовки їх до життя та праці, активної суспільної діяльності [8, с. 103].

Цього ж року ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР видає постанову від 10 липня 1984 р. «Про подальший розвиток системи професійно-технічної освіти та підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів», одним із положень якої була передача у 1984-1986 роках професійно-технічних училищ, які підпорядковані іншим міністерствам та відомствам республіки, у систему Державного комітету УРСР з професійно-технічної освіти. Особлива увага зверталася на підвищення рівня професійної підготовки учнів і, насамперед, їхнього виробничого навчання, а саме поєднання навчання з продуктивною працею учнів, випуску корисної продукції, виконання складних видів робіт [4, с. 345-353]. Постанова зобов'язувала виплачувати учням середніх професійно-технічних училищ не менше 50% коштів, зароблених ними під час виробничого навчання та практики.

Таким чином, з 1984 року всі денні професійно-технічні училища було реорганізовано в середні профтехучилища, при цьому у 162 закладах вперше були відкриті відділення з середньою загальноосвітньою підготовкою. На цей час практично завершилася передача відомчих ПТУ у систему професійно-технічної освіти: від інших міністерств у підпорядкування Державного комітету УРСР з профтехосвіти було прийнято 132 училища, з яких 90 реорганізовано в середні професійно-технічні училища [8, с. 104].

Цікавою для нашого дослідження є постанова ЦК Компартії України від 21 березня 1985 р. «Про роботу партійних, радянських органів і органів народної освіти Херсонської області по реалізації Основних напрямлень реформи загальноосвітньої і професійної школи». Завдяки цій постанові можна прослідкувати, яким чином відбувалася реформа в конкретному регіоні [4, с. 354-357]. У цьому документі відзначається, що в області проводиться робота з реалізації Основних напрямлень реформи загальноосвітньої і професійної школи, однак є певні недоліки. Повільними темпами розгортається ця робота безпосередньо в школах і професійно-технічних училищах, не відбувається удосконалення системи роботи педагогічних колективів з підвищення якості навчально-виховного процесу, забезпечення належного рівня знань, умінь і навичок учнів. Недостатньо впроваджуються активні форми занять, їм не надається практична направленість.

Також відзначається, що в деяких районах відсутні чіткі плани розширення мережі шкіл та училищ. Не забезпечується на належному рівні контроль за працевлаштуванням та закріпленням молодих робітників і спеціалістів на виробництві.

Наприкінці року відділ народної освіти Херсонського облвиконкому та обласного управління профтехосвіти надає довідку з приводу питань реалізації Основних напрямлень реформи загальноосвітньої і професійної школи, в якій відзначається, що здійснено передачу двох відомчих ПТУ в систему професійно-технічної освіти [5, с. 237-240]. 1985 року в області почалася підготовка робітників з 6 нових спеціальностей, зокрема операторів верстатів з програмним і числовим керуванням, зварювальників мікросхем, збиральників напівпровідникових приладів та ін.

У зв'язку з запровадженням нового курсу «Основи інформатики та обчислювальної техніки» (з 1 серпня 1985 р.), усі викладачі профтехучилищ пройшли курсову перепідготовку при індустріальному, педагогічному інститутах і облуправлінні. При навчально-методичному кабінеті управління профтехосвіти 1985 р. створено обласну секцію викладачів основ інформатики і обчислювальної техніки. У профтехучилищах є в наявності 1042 мікрокалькуляторів, з них програмованих – 444, створено 20 кабінетів обчислювальної техніки.

Покращилася навчально-матеріальна база профтехучилищ. За 1985 рік обладнано 56 кабінетів із загальноосвітніх і професійних дисциплін, 12 майстерень і лабораторій, 4 полігони. Також навчальні заклади поповнилися новим обладнанням і технікою: придбано 24 автомобілі, 16 тракторів, 6 зернозбиральних комбайнів, 27 одиниць іншої сільгосптехніки, 16 одиниць верстатного обладнання, з них 3 – з числовим програмним керуванням, 12 одиниць тренажерів, класів, лабораторій та ін.

У довідці відзначається, що учні сільських профтехучилищ брали участь у збиранні врожаю у складі механізованих загонів. Так, протягом 1985 року в радгоспах і колгоспах працювали 11 загонів (170 ос.), у навчальних господарствах профтехучилищ – 9 загонів (130 ос.), якими намолочено відповідно 209231 ц та 17174 ц зерна [5, с. 240].

Важливим документом для розвитку системи профтехосвіти, прийнятим у той період, можна вважати «Положення про базове підприємство (об'єднання, організацію) середнього професійно-технічного училища» від 22 лютого 1985 р., згідно з яким відбувалося закріплення середніх ПТУ за базовими підприємствами (об'єднаннями, організаціями) [8, с. 481]. При цьому всі питання з приводу закріплення середніх училищ за базовими підприємствами, переведення їх на інші виробничі бази здійснювалося державним комітетом УРСР з професійно-технічної освіти за згодою

з відповідними міністерствами, відомствами та Державним комітетом СРСР з професійно-технічної освіти. Важливо, що базові підприємства повинні були передбачати заходи щодо зміцнення матеріально-технічної бази, проведення ремонтів споруд та обладнання середнього ПТУ, покращення умов навчання, праці, побуту, відпочинку та оздоровлення учнів і працівників училища, будівництва спортивно-оздоровчих таборів розвитку в них інтересу до технічної і художньої творчості.

Але все ж таки, основними завданнями спільної роботи базового підприємства та середнього ПТУ залишалася підготовка кваліфікованих робітничих кадрів, а також їх перепідготовка, що відповідають вимогам науково-технічного прогресу і сучасного виробництва.

Здійснення реформи зумовило і внесення корективів у навчальні плани і програми середніх професійно-технічних училищ. Так, з 1985/86 н.р. вводилися нові навчальні плани для підготовки кваліфікованих робітників з 180 професій, які пов'язані, передусім зі створенням та експлуатацією нової техніки, новими технологіями виробництва [6, с. 32].

На думку науковців того часу, передусім ці плани відбивали найважливіші вимоги реформи школи і передбачали єдиний рівень професійної освіти при підготовці кваліфікованих робітників. Вони відрізнялися від старих тим, що приведені відповідно до вимог соціально-економічного і технічного прогресу для надання підростаючому поколінню міцних знань з основ наук.

Як уже згадувалося раніше, з метою забезпечення комп'ютерної грамотності молоді з цього навчального року вводився новий предмет – «Основи інформатики і обчислювальної техніки». При цьому встановлювався такий порядок його введення: для тих, хто закінчив неповну середню школу і отримує середню освіту в середньому ПТУ, на вивчення курсу відводиться 101 година, починаючи з 1985 р. За навчальними планами, затвердженими до 1985 р., на вивчення курсу виділялося 67 годин на першому році і 34 години на другому році навчання. Для учнів другого курсу в 1985/86 н.р. також виділялося 34 години замість предмета «Основи програмування і обчислювальної техніки».

Для молоді, що закінчила неповну середню школу і не отримує середньої освіти, а також випускників середньої загальноосвітньої школи на вивчення курсу відводилося 34 години (за строків навчання один рік і більше) і 17 годин (за строків навчання менше року) [там само].

З метою інтеграції загального змісту вищезгаданого курсу з конкретними засобами автоматизації виробничих і технологічних процесів вводився новий загальнотехнічний предмет «Автоматизація на основі електронної обчислювальної техніки» в обсязі 34 годин. Також для всіх професій як обов'язкові вводилися предмети «Електротехніка», «Матеріалознавство», «Креслення», які створювали міцну загальнопрофесійну основу підготовки кваліфікованих робітників. На III курсі вводився новий предмет «Етика і психологія сімейного життя».

Особливу увагу приділялося загальноосвітній підготовці учнів. Для всіх професій передбачався однаковий обсяг навчального матеріалу, що повністю відповідало єдиному рівню загальноосвітньої підготовки учнів, так як цього вимагала реформа.

Важливим кроком було приведення всіх відділень середнього ПТУ до єдиного режиму: визначена структура навчального року (початок занять 1 вересня, закінчення 12 липня), встановлені єдині строки проведення канікул і екзаменів. Також передбачалося 36-годинне навантаження учнів при раціональному співвідношенні розумової і фізичної праці. Затверджувалася нова структура навчального плану, яка складалася з п'яти розділів: 1) графік навчального процесу; 2) зведені дані за бюджетом часу; 3) план навчального процесу; 4) факультативні предмети; 5) перелік необхідних майстерень, кабінетів і лабораторій з предметів професійно-технічного циклу.

Безперечно, було зроблено суттєвий крок до забезпечення єдиної державної політики в підготовці кваліфікованих робітників. Однак ми погоджуємося з думкою

науковців, що прискорене і штучне розширення мережі середніх професійно-технічних училищ спричинило серйозні недоліки [8, с. 105].

Нам імпонує думка Л. Березівської, що засобами реалізації реформи були командно-адміністративні методи: спочатку загальносоюзні партійні урядові структури розробили і схвалили основні засади реформи без широкого обговорення та експериментування, а потім законодавчі документи направлялися в республіки, зокрема в УРСР. «Реформа згори» 1984 р. «зазнала повного фіаско й закінчилась науковими розмовами на сторінках преси» [1, с. 28].

Масове впровадження в професійно-технічні училища середньої освіти і нічим не обґрунтоване переведення усіх училищ у єдиний тип – «середнє училище» не тільки не забезпечили належного рівня освіти в більшості учнів, але й призвели до погіршення якості навчання. Профтехучилища перетворилися в навчальні заклади, де механічно поєднувалися загальноосвітня та спеціальна підготовка робітників з нескладних професій [2, с. 47]. Це призвело до наростання труднощів та негативних явищ у системі професійно-технічної освіти.

Таким чином, науково-технічна революція, яка відбувалася у 80-тих роках ХХ століття, запровадження нових технологій, комп'ютеризація потребували підготовлених, усебічно розвинутих фахівців. Реформа загальноосвітньої та професійної школи мала на меті підвищення якості освіти, удосконалення навчальних програм, удосконалення матеріально-технічної бази середніх професійно-технічних училищ та забезпечення їх освіченими педагогічними кадрами. Однак не всі заплановані реформою зміни відбулися, адже гальмувався процес вдосконалення діяльності, починаючи з проблем організації та закінчуючи якістю навчання і виховання, адже для здійснення перебудови навчальним закладам потрібен був час.

Професійно-технічна освіта на Херсонщині у своєму розвитку пройшла декілька етапів. Усі ці перетворення були пов'язані зі змінами у професійно-технічній освіті України, які в свою чергу були наслідками соціально-економічного та культурологічного розвитку країни.

Здійснений у статті аналіз не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми, а засвідчує необхідність подальшого дослідження розвитку системи професійно-технічної освіти України в руслі інтеграції систем професійно-технічної і народної освіти.

Література:

1. Березівська Л. Радянська реформа загальноосвітньої і професійної школи у руслі зародження демократичних змін в УРСР (1984-1988) / Лариса Березівська // Молодь і ринок. – 2008. – № 1 (36). – С. 25-31.
2. Веселов О. М. Діяльність професійної школи України в 60-х – першій половині 80-х років / О. М. Веселов, А. М. Середа // Культурологічний вісник. – 1994. – Вип. 1. – С. 46-51.
3. Жорова І. Я. Професійний розвиток педагогів в системі післядипломної освіти України у 80-х роках ХХ століття / І. Я. Жорова // Международный научный альманах. Вып. 1 (19). – Таганрог: Изд-ль А. Н. Ступин, 2014. – С. 27-32.
4. КПСС, Советское государство о подготовке молодой смены рабочего класса. 1940-1987 гг. / сост. Г. И. Терещенко, И. Ф. Курас, Н. Г. Ничкало и др.; Предисл. Г. И. Терещенко. – К. : Вища шк. Головное изд-во, 1988. – 416 с.
5. Культурное строительство на Херсонщине, 1921-1987 : сб. документов и материалов / Парт. арх. Херсон. обкома КПУ, Гос. арх. Херсон. обл.; сост. Л. В. Виноградова, Е. С. Каминская и др. – Симферополь : Таврия, 1988. – 272 с.
6. НТР вносит коррективы в учебные планы и программы // Профессионально-техническое образование. – 1985. – № 8. – С. 32-33.
7. Про реформу загальноосвітньої і професійної школи: збірник документів і матеріалів. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1984. – С. 37-62.
8. Профтехосвіта України: ХХ століття: Енциклопедичне видання / за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вид-во «АртЕк», 2004. – 876 с.

Данилова Е.И.

ОСОБЕННОСТИ РЕОРГАНИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ХЕРСОНЩИНЫ В СВЕТЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ РЕФОРМЫ 1984 ГОДА

В статье идет речь о советской реформе общеобразовательной и профессиональной школы, которая провозглашена в 1984 г., определено ее влияние на профессионально-техническое образование Украины, проанализированы особенности реализации в профессионально-техническом образовании Херсонщины. В статье исследованы основные положения нормативно-правовых документов, которые свидетельствуют о дополнении всеобщего среднего образования молодежи всеобщей профессиональной подготовкой, завершении организационно-структурного оформления среднего профессионально-технического училища как учебного заведения единственного типа. Отражены особенности внедрения реформы в профессионально-техническом образовании Херсонщины и изменения в учебно-воспитательном процессе учебного заведения, его материально-технической базы, повышении уровня инженерно-педагогических работников.

Ключевые слова: профессионально-техническое образование, среднее профессионально-техническое училище, реформа, СССР.

Danylova O.I.

FEATURES OF REORGANIZATION OF KHERSON VOCATIONAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN THE LIGHT OF EDUCATIONAL REFORM OF 1984

This article dedicated to soviet reform of general and professional school, that was proclaimed in 1984. In this article was determined influence of soviet reform on Ukrainian vocational education. Besides, the features of realization in Kherson vocational education are analysed in this article. There was researched the main positions of normatively-legal documents that testify to addition of all general secondary education of youth by all general professional preparation, completion of organizationally-structural registration of middle vocational school as educational establishment of only type. The features of introduction of reform in Kherson vocational education and changes in the educational-educator process of educational establishment, it's material and technical base, increase of level of engineer-pedagogical workers were reflected in this article.

An author marks that scientific and technical revolution that took place in the 80th years of XX century, the input of new technologies, computerization, needed the prepared, all-round developed specialists. Reform of general and professional school had upgrading of education on an aim. However, not all changes prearranged by reform took place, the process of perfection of activity was braked in fact, beginning with the problems of organization and ending by quality of studies and education, in fact for realization of alteration to educational establishments time was needed. Vocational schools had changed in to educational establishments, where mechanically combined general and special preparation of workers of simple professions.

Key words: vocational education, middle vocational school, reform, USSR.

Рецензент: Жорова І.Я.

УДК 37(477)(09)

Ісаченко В.П.*

ЖИТТЄВІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ П. ЖИТЕЦЬКОГО (1837–1911)

У статті проаналізовано процес становлення й розвитку особистості П. Житецького на тлі національно-просвітницького руху в Україні у другій половині XIX ст. Визначено основні чинники формування світогляду педагога, визначальними серед яких стали: родинне виховання та духовна освіта. Схарактеризовано особливості взаємодії П. Житецького з педагогами та з учнівським колективом як чинник розвитку особистості ученого. У статті висвітлено освітній шлях П. Житецького, який розпочався у духовних навчальних закладах і зумовив вплив на подальшу освітню та виховну діяльність педагога. Проаналізовано етапи

* © Ісаченко В.П.*